

การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 : พหุกรณีศึกษา

The Participatory Management of Community in Schools under the Office of Khon Kean Educational Service Area 4 : Multi - Cases Study

นิตยา แก้วแสนชัย^{1)*} และ เสาวณี สิริสุขศิลป์²⁾

Nittaya Kaewsanchai^{1)*} and Saowanee Sirisooksilp²⁾

¹⁾ นักศึกษาสาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Department of Educational Administration, Faculty of Education, Khon Kaen University

²⁾ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Assistant Professor, Department of Educational Administration, Faculty of Education, Khon Kaen University

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 โดยใช้วิธีพหุกรณีศึกษา (Multi-Cases Study) จำนวน 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนขนาดเล็กและโรงเรียนขนาดกลาง โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้เป็นหัวหน้ากลุ่มงาน คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 24 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกและแบบสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามกรอบแนวคิดการวิจัย ตรวจสอบข้อมูลด้วยเทคนิควิธีการแบบสามเส้า (Triangulation Technique) และนำเสนอผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยนำเสนอตารางแสดงข้อมูลผลการศึกษาของทั้ง 2 โรงเรียน และสรุปเป็นแผนภาพผังความคิด (Concept Mapping)

ผลการวิจัยพบว่า

โรงเรียนทั้งสองขนาดมีการบริหารแบบชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ตามโครงสร้างงาน 4 กลุ่มงาน ได้แก่ งานวิชาการ งานบริหารงบประมาณ งานบริหารงานบุคคล และงานบริหารทั่วไป โดยชุมชนมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจในโรงเรียนขนาดเล็กสูงในงานวิชาการ ซึ่งมีความเหมือนกับโรงเรียนขนาดกลาง พบว่า โรงเรียนให้อำนาจตัดสินใจของชุมชนในการมีส่วนร่วม เริ่มตั้งแต่การประชุมวางแผนงาน การดำเนินงานวิชาการ เปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษาได้เข้าร่วมประชุมวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการศึกษา กับบุคลากรของโรงเรียนเพื่อที่จะนำไปสู่ข้อสรุปในการกำหนดนโยบายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

* Corresponding author. Tel: Mobile+66 (0)9 3324 6292

E-mail address: nittaya.k@kku.ac.th

2. การมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการ พบว่า โรงเรียนขนาดเล็ก ชุมชนมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการ ในงานบริหารทั่วไปสูง รองลงมาคืองานบริหารงบประมาณ เนื่องจากโรงเรียนมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรทั้งเงิน และคน ต้องอาศัยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนในโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนโรงเรียนขนาดกลาง พบว่า การมีส่วนร่วมในการดำเนินการจะเน้นไปที่งานบริหารงบประมาณและงานบริหารทั่วไป แต่จะไม่เด่นชัด เหมือนโรงเรียนขนาดเล็ก เนื่องจากความพร้อมทางด้านบุคลากรของโรงเรียนขนาดกลางซึ่งมีบุคลากรจำนวนมาก ชุมชนจึงมีบทบาทเด่นชัดในด้านการตัดสินใจ

3. การมีส่วนร่วมด้านรักษาผลประโยชน์ พบว่า โรงเรียนทั้งสองขนาด ชุมชนมีส่วนร่วมด้านการรักษาผลประโยชน์ในงานทั้ง 4 กลุ่มงาน โดยร่วมเป็นเจ้าของและรับผลประโยชน์อันเกิดจากการดำเนินงานโครงการ กิจกรรมต่างๆ และรักษามาตรฐานคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน

4. การมีส่วนร่วมด้านการติดตามประเมินผล พบว่า โรงเรียนทั้งสองขนาดนั้น มีความสอดคล้องกัน โดยชุมชนมีส่วนร่วมด้านการติดตามประเมินผลมากที่สุดในงานวิชาการ ซึ่งเป็นงานสำคัญและเป็นผลสะท้อน การจัดการศึกษาในภาพรวมของโรงเรียน

คำสำคัญ: การบริหารโรงเรียน, การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

This research was a Qualitative Research. The objective was to study the Participatory Management Phenomenon of community in schools, under The Office of Khon Kaen Educational Service Area 4 by using the Multi-cases Study with 2 schools: the small-sized school, and medium sized school. The key informants were the school administrators, teachers as the chief work group, the school boards, and students' parents, total of 24 persons. The instruments using for data collection was the Semi-structured Interview, Record Form, and Observation Form. Data were analyzed by Descriptive Analysis based on research conceptual framework. They were checked by Triangular Technique. The findings were presented by answering the research question, presenting the table indicating the information of 2 schools and concluded into Concept Mapping.

The research findings found that:

Both sized schools, had Participatory Management in Educational Management based on 4 work groups of structure including: the academic work, the budget work, the personnel management work, and the general management work. The community participated based on 4 aspects of participatory steps including: the participation in decision making of small sized school was in "High" level in the academic work which was similar to the medium sized school. The research findings found that the school empowered the community to make decision for participation, starting from the conference in planning for academic implementation, providing the opportunity for school boards to attend the conference for analyzing the problem situation and need for Educational Management with school staffs in order to conclude, and determining the policy for developing the school quality, the participation in implementation, found that the small sized school, the community participated in implementation for the general work management in High level. The second order was the budget

management since the school had limited money as well as human resource. It was based on community to help in implementing the projects and activities. For medium sized school, found that the participation in implementation was focused on the budget management, and the general work management. But, it wasn't precise as the small sized school since the medium sized school had more staffs. So, the community played more precise role in making decision, 3) the participation in taking care of benefit, found that in both sized schools, the community participated in keeping the benefit in all of 4 work groups, by collaborating in being the owners and taking the benefit from implementation in different activities as well as maintaining the standard in Educational Management of school, and 4) the participation in following up and evaluation, found that in both sized schools, were congruent. The community participated in following up and evaluation most in the academic work which was important and reflected the Educational Management, in overall, of school.

Keywords : School management ,Community participation

บทนำ

ภายใต้การพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์ การที่จะพัฒนาประเทศไทยให้มีความพร้อมในการแข่งขันในเวทีโลกนั้น จะต้องเพิ่มคุณภาพของคนที่ให้มีศักยภาพเพื่อพร้อมต่อการแข่งขัน ซึ่งการลงทุนทางการศึกษาเท่านั้น ที่จะช่วยพัฒนาคน และพัฒนาประเทศเพื่อให้มีคุณภาพแบบยั่งยืนได้ แต่องค์การหลักที่รับภาระในการลงทุนการศึกษานั้นมีข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ดังนั้น การหันมาให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ สถานศึกษาจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ มีการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ร่วมตัดสินใจ

การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีวิวัฒนาการมาจากแนวคิดการบริหารเชิงมนุษย์สัมพันธ์(Human relation approach) และการบริหารเชิงพฤติกรรม (Behavioral approach) เป็นอีกหนึ่งรูปแบบของการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ที่สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน [2] โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดองค์ความรู้ทางความคิด สามารถแก้ปัญหาและดำรงชีวิตอยู่ใน

สังคมได้อย่างมีความสุข โดยยึดหลักการจัดการศึกษาในมาตรา 8 (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา กอปรกับมาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันศาสนา และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน รู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ การมีส่วนร่วมของชุมชนดังที่กล่าวมานั้น นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญของการบริหารจัดการเพื่อให้โรงเรียนบรรลุเป้าหมายตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมนั้น โคอเน และ อับฮอฟ [10] ได้สรุปแนวคิดขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ในการจัดการศึกษาตามโครงสร้างงาน 4 กลุ่มงาน ได้แก่ งานวิชาการ งานงบประมาณ งานบริหารงานบุคคล และงานบริหารทั่วไป การบริหารสถานศึกษาจะต้องคำนึงถึงสภาพปัญหาและความต้องการ และการบริหารจัดการภายใต้บริบทของพื้นที่บริการ จะพบว่ายังมีจุดอ่อนเรื่องการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์

[8] ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารจัดการศึกษาว่าเกิดจากสาเหตุ ดังนี้ 1) การจัดการศึกษาไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และความต้องการของท้องถิ่น 2) ขาดการระดมสรรพกำลังจากประชาชน

ด้วยปัญหาดังกล่าวนี้นี้ การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้มีการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง พ.ศ. 2552-2561 โดยได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในวัตถุประสงค์ ข้อที่ 3 “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ประชาชน ประชาสังคม และทุกภาคส่วนของสังคมในการบริหารจัดการศึกษา และสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา” จึงกล่าวได้ว่า สถานศึกษากับชุมชนนั้น มีความสำคัญในการที่จะต้องร่วมมือกันในการจัดการศึกษา ให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการบริหารการศึกษาในทุกขั้นตอน

โรงเรียนขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ นั้น มีความแตกต่างกันตามเกณฑ์ในการแบ่งขนาด แต่มีสิ่งเหมือนกันก็คือ การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เพื่อมุ่งสู่คุณภาพของนักเรียนด้าน เก่ง ดี และมีสุข การมีส่วนร่วมของชุมชนจะแตกต่างกันไปตามบริบทของโรงเรียนนั้น ๆ สำหรับเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกกรณีศึกษา ผู้วิจัยได้ยึดหลักโรงเรียนที่มีประสิทธิผลในการบริหารจัดการ เป็นโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นโรงเรียนที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต้นสังกัดให้เป็นต้นแบบในการจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในครั้งนี้ได้พิจารณาเลือกโรงเรียนขนาดกลาง คือ โรงเรียนบ้านคำบาง [6] เป็นสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 เป็นสถานศึกษาขนาดกลาง ในระดับดี จนเป็นที่ประจักษ์โดยได้รับรางวัลโรงเรียนพระราชทานขนาดกลาง เป็นโรงเรียนดีศรีตำบล และโรงเรียนมีผลการประเมินในระดับดี จากการประเมินคุณภาพภายนอกรอบที่สาม ในด้านการบริหารและการจัดการศึกษาโรงเรียนบ้านคำบาง จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการจัดโครงสร้างการบริหารงาน

อย่างชัดเจน การบริหารองค์กรโดยการระดมการมีส่วนร่วมในการบริหารทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา

ในส่วนโรงเรียนขนาดเล็ก ที่ผู้วิจัยเลือกเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ คือโรงเรียนบ้านห้วยเตยเป็นโรงเรียนที่มีผลงานในการบริหารจัดการศึกษาเป็นที่ประจักษ์ เป็นสถานศึกษาที่ได้รับรางวัลโรงเรียนดีศรีตำบล และจากผลการดำเนินงานในภาพรวมของสถานศึกษาในการบริหารจัดการศึกษาที่ผ่านมา ผลการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาได้รับการรับรองผลในระดับดีมาก จุดเด่นด้านการบริหารและจัดการศึกษาโรงเรียนมีการบริหารจัดการตามโครงสร้างการบริหารงานอย่างชัดเจน การระดมการมีส่วนร่วมในการบริหาร จะเห็นว่าแม้โรงเรียนจะมีผลพัฒนาการจัดการศึกษาเป็นที่น่าพอใจจากผลการประเมินคุณภาพนอก และรางวัลที่เป็นที่ประจักษ์ ยังพบว่าโรงเรียนมีจุดอ่อนที่ส่งผลต่อการส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนคือ โรงเรียนขาดสื่อและอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการที่จะส่งเสริมให้เกิดการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังมีข้อจำกัดด้านเงินทุนและบุคลากรของโรงเรียนในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษา จากปัญหาจุดนี้โรงเรียนบ้านห้วยเตยได้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ปรากฏการณ์การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียนซึ่งมีขนาดที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพื่อผลการศึกษาที่ได้ทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปรากฏการณ์ การดำเนินการบริหารสถานศึกษาแบบชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อผลที่ได้จากการศึกษาจะเป็นแนวทางให้ผู้บริหารสถานศึกษานำไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา อันจะส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาได้ บรรลุผลตามเป้าหมายการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญของโรงเรียนทั้งสองขนาด ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้เป็นหัวหน้ากลุ่มงาน คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้ปกครองนักเรียน จำนวนทั้งสิ้น 24 คน

รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีพหุกรณีศึกษา (Multi-Cases Study) จำนวน 2 โรงเรียน เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเก็บข้อมูลครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi structure interview) แบบบันทึก (Field notes) และแบบสังเกต สำหรับเก็บข้อมูลภาคสนาม ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือตรวจสอบความตรง (Validity) ของแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต โดยนำไปเสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน พิจารณาความเหมาะสมและตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) และมีการใช้ภาษาที่ถูกต้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามจากแบบบันทึก (Field notes) โดยการตีความหมายข้อมูล และใช้วิธีตรวจสอบข้อมูล จากแหล่งที่มาของข้อมูลแบบตรวจสอบสามเส้า (Triangulation)
2. นำข้อมูลภาคสนามมาสังเคราะห์ตามกรอบแนวคิดของการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive Analysis) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอตารางแสดงข้อมูลผลการศึกษาของทั้ง 2 โรงเรียน และผู้วิจัยได้สรุปเป็นผังความคิด (Concept Mapping) เพื่อให้เห็นความชัดเจนในการมีส่วนร่วมของชุมชนตามขั้นตอนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอนในงานวิชาการ งานบริหารงบประมาณ งานบริหารบุคคล และงานบริหารทั่วไป

3. ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลที่รวบรวมได้มีความเที่ยงและความตรง ผู้วิจัยได้รับการตรวจสอบข้อมูล จากผู้บริหารทุกครั้งที่มีการเก็บข้อมูลภาคสนาม

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กมีการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตามโครงสร้างงาน 4 กลุ่มงาน โดยชุมชนมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้าน คือ การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการ การมีส่วนร่วมด้านรักษาผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมด้านการติดตามประเมินผล เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมสูง คือ ในด้านการตัดสินใจในงานวิชาการและด้านการดำเนินการในงานบริหารทั่วไป เนื่องจากชุมชนบ้านห้วยเตยเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร ทั้งเงินและคน ต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชนมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนในโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน การระดมทุนทางการศึกษาและการประสานเครือข่ายทางการศึกษา จุดเด่นที่ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง คือ ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ที่เปิดกว้าง ยอมรับการตัดสินใจของชุมชน อีกทั้งตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของโรงเรียน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การวิเคราะห์ข้อมูล การมีส่วนร่วมในการเสนอแนะวางแผนเพื่อหาทางเลือกในการพัฒนางานวิชาการให้มีประสิทธิภาพ และผู้บริหารยังใช้กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน (Participative Strategic) ในการแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กและบริหารจัดการภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากรในการพัฒนาการศึกษา โดยการระดมสรรพกำลังจากการพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษา ประสานความร่วมมือ (Co-Ordinate) ในรูปแบบการแต่งตั้งปรึกษาของโรงเรียนที่มาจากหลากหลายหน่วยงาน ในการขับเคลื่อนพัฒนาการจัดการศึกษา

ของโรงเรียน ซึ่งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาร่วมมือ ร่วมใจ พัฒนาการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2. การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียนขนาดกลาง โรงเรียนขนาดกลางมีการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตามโครงสร้างงาน 4 กลุ่มงาน โดยชุมชนมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้าน คือ การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการ การมีส่วนร่วมด้านรักษาผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมด้านการติดตามประเมินผล เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่ชุมชนมีส่วนร่วมสูง คือ ด้านการตัดสินใจ โดยเฉพาะในงานบริหารงบประมาณ เนื่องจากโรงเรียนมีพื้นที่บริการเป็นชุมชนใหญ่ มีผู้นำชุมชนและประธานกรรมการสถานศึกษา ที่มีความรู้ความสามารถและตระหนักเห็นความสำคัญของการพัฒนาการศึกษา ทุกฝ่ายร่วมใจกันขับเคลื่อนการพัฒนาการจัดการศึกษา มีการระดมทุนทางการศึกษาที่สูง และปัจจัยที่ส่งเสริมให้การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนประสบความสำเร็จได้นั้น ผู้บริหารใช้กลยุทธ์การมีส่วนร่วม (Participative Strategic) โดยให้ความสำคัญในบทบาทของชุมชนในฐานะเจ้าของโรงเรียน มีความเป็นผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Participative Leadership) ให้ความสำคัญในการพัฒนาการจัดการศึกษาตามบริบทและความต้องการของชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมคิด วิเคราะห์ วางแผน ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกันที่จะขับเคลื่อนโรงเรียนสู่คุณภาพผู้เรียนเก่ง ดี มีสุข อย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนทั้งสองขนาดมีการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตามโครงสร้างงาน 4 กลุ่มงาน ได้แก่ งานวิชาการ งานบริหารงบประมาณ งานบริหารงานบุคคล และงานบริหารทั่วไป ตามขั้นตอน

การมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับการบริหารการศึกษาไทยในยุคปฏิรูปการศึกษา เพื่อให้การจัดการศึกษาเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมและตรงตามความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชนให้มากที่สุด โดยได้กำหนดหลักการของการบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Collaboration or Involvement) เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เช่น ผู้ปกครองชุมชนศิษย์เก่า ซึ่งสามารถมีส่วนร่วมในการบริหารตัดสินใจ และร่วมจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 [1] โดยการกำหนดนโยบายและแผน ร่วมตัดสินใจ กำหนดหลักสูตรท้องถิ่น ร่วมคิด ร่วมทำ และแม้จะบริหารโดยองค์คณะบุคคลก็ตาม แต่ต้องเน้นการกระจายโอกาสไปให้ทั่วถึงทั้งองค์กร เพื่อให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของผิยน วงศ์ทองดี [5] ได้ศึกษาระดับผลสำเร็จจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา โรงเรียนวัดลาดศรีพรหม (สำนักงานสลากกินแบ่งสงเคราะห์ 128) พบว่า ในภาพรวมทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับได้ดังนี้ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารทั่วไป และด้านการบริหารงานบุคคล โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีทั้งหมด 4 ด้าน ซึ่งได้แก่ การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการรักษาผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมด้านการติดตามประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอภิสิทธิ์ บุญยา [9] ที่พบว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนคือ การมองเห็นตนเองของชุมชนประกอบด้วย การเป็นชุมชนเข้มแข็งและการได้รับการยอมรับจากภายนอก แบบแผนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วยรูปแบบการมีส่วนร่วมและบทบาทการมีส่วนร่วม กระบวนการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย การกำหนดความต้องการร่วมกัน การสร้างทีมและกำหนดกิจกรรม การร่วมดำเนินการและการรายงานผลงาน ผลจากการศึกษาเมื่อพิจารณาการมีส่วนร่วม

รายด้านพบว่า ด้านที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสูงคือ ด้านการตัดสินใจ โดยโรงเรียนเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูล การให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ การแสวงหาทางเลือก ประเมินทางเลือกเพื่อการตัดสินใจและตัดสินใจเลือกแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินการจัดการศึกษาของโรงเรียนบรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา ซึ่งจะออกมาในรูปแบบของการประชุมคณะกรรมการสถานศึกษา หรือประชุมผู้ปกครองนักเรียนเพื่อขับเคลื่อนการจัดการศึกษาของโรงเรียนตามภารกิจงาน 4 กลุ่มงานของโรงเรียน

โรงเรียนทั้งสองขนาดนั้นได้ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วม เพราะคำนึงถึงการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียน ที่ต้องสอดคล้องกับความต้องการและความมุ่งหวังของชุมชน ทั้งนี้การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรตามกระบวนการ คือ การร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการร่วมตรวจสอบติดตามประเมินผล และรักษาประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐพงษ์ กิตติทรัพย์ กาญจน [4] ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเชิงเทรา เขต 1 พบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อเรียงตามคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการบริหารทั่วไป ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านงบประมาณ ด้านวิชาการ

ผลการศึกษาของโรงเรียนทั้งสองขนาด พบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาคือ ผู้บริหารสถานศึกษามีวิสัยทัศน์ที่เปิดกว้าง อีกทั้งให้อำนาจในการเป็นเจ้าของร่วมโดยให้ชุมชนมีบทบาทตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเป็นเจ้าของ และองค์ประกอบที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมที่สำคัญอีกอย่างคือ โรงเรียนมีผู้นำชุมชนที่เห็นความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน ผู้นำชุมชนและที่ปรึกษาของโรงเรียนที่เป็นนักประชาสัมพันธ์

และคือนักประสานงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วาด หนูมา [7] ศึกษาปัจจัยและกระบวนการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนประถมศึกษาที่มีประสิทธิผลต่อคุณภาพการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ คุณสมบัติของผู้บริหารโรงเรียนที่ต้องมีเวลาสัมพันธ์และเอื้ออาทรต่อชุมชน ความตั้งใจจริงในการพัฒนาโรงเรียนที่ชุมชนได้เห็นเป็นที่ประจักษ์ จึงทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและนอกจากนี้ยังมีภาวะผู้นำด้านมนุษยสัมพันธ์ เสียสละ คุตต้องแสดงความตั้งใจในการพัฒนาโรงเรียน และนักเรียนให้ชุมชนได้เห็น โดยผู้บริหารและครูต้องเข้าทำประโยชน์แก่ชุมชน แล้วดึงชุมชนให้เข้าสู่โรงเรียนโดยโรงเรียนต้องสร้างศูนย์รวมใจของชุมชนขึ้นในโรงเรียน และสร้างกิจกรรมที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนได้รวมทั้งสนับสนุนให้ชุมชนร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ซึ่งผลการศึกษาลดสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัญญา อภิบาลกุล และคณะ [3] ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารและการจัดการศึกษาภายใต้โครงสร้างการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา ด้านคุณลักษณะของคณะกรรมการสถานศึกษา และด้านพฤติกรรมของครูผู้สอนและสอดคล้องกับงานวิจัยของ James G. [11] ได้ศึกษาความคิดเห็นของบุคคลสำคัญที่มีความรู้ด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในแอฟริกาและสหรัฐอเมริกา พบว่า ผู้นำชุมชนที่อยู่ในเขตบริการของสถานศึกษา มีบทบาทสูงในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมวางแผน กำหนดนโยบาย เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา ของสถานศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การกำหนดมาตรฐานให้เกิดขึ้นในสถานศึกษา เพื่อความเป็นเลิศของการจัดการศึกษา ผู้นำชุมชนต้องทำเป็นแบบอย่างและทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมองเห็นความสำคัญของการศึกษา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัย

1. ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการ การมีส่วนร่วมด้านการรักษาผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมด้านการติดตามประเมินผลในการดำเนินงานทั้ง 4 กลุ่มงาน
2. โรงเรียนควรมีการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรแกนกลาง และหลักสูตรท้องถิ่น แก่ชุมชนในการที่จะพัฒนาหรือส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านการดำเนินการในงานวิชาการ
3. โรงเรียนควรมีการให้บทบาทชุมชนมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการในงานบริหารงานบุคคล โดยผู้บริหารเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงานในโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานบริหารบุคคล ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนได้มีความตระหนักร่วม อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียน จะทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกมากขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำไปใช้
2. ควรศึกษาถึงปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 เพื่อนำปัญหามาแก้ไขได้อย่างตรงจุด และพัฒนาการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น
3. ควรทำการวิจัยในประเด็นเดียวกันนี้ เพื่อนำไปใช้ศึกษากับโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่ และใหญ่พิเศษ และไปศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาอื่น เพื่อนำข้อค้นพบที่ได้มาเปรียบเทียบความเหมือนความต่างของขนาดสถานศึกษา และลักษณะทางสังคมว่าส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

- [1] กระทรวงศึกษาธิการ.พระราชบัญญัติศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ. 2547.
- [2] คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน,สำนักงาน. แนวทางการกระจายอำนาจบริหาร และการจัดการศึกษาให้คณะกรรมการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ตามกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ.2550. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. 2550.
- [3] ชัญญา อภิบาลกุล และคณะ .รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารและการจัดการศึกษาภายใต้โครงสร้างการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษา เขตการศึกษา 9. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2545.
- [4] ณัฐพงษ์ กิตติทรัพย์กาญจนา. การมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเชิงเทรา เขต 1. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขา การบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์. 2551.
- [5] เฝียน วงศ์ทองดี.การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา โรงเรียนวัดลาดศรีธาาราม (สำนักงานสลากกินแบ่งสงเคราะห์ 128). วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. 2550.
- [6] โรงเรียนบ้านคำบง. รายงานพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาประจำปีของสถานศึกษา. ขอนแก่น: โรงเรียน. (เอกสารอัดสำเนา). 2555.

- [7] วาด หนูมา. การศึกษาปัจจัยและกระบวนการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนประถมศึกษาที่มีประสิทธิผลต่อคุณภาพการศึกษา : ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีโรงเรียนดีเด่นพระราชทานในจังหวัดชัยนาทและอุทัยธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร. 2540.
- [8] เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. ปัญหาและแนวโน้มเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาปัญหาและแนวโน้มทางการบริหารการศึกษา. นนทบุรี. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2537.
- [9] อภิลิทธิ์ บุญยา. การมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียนดีเด่นขนาดเล็ก: การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย ขอนแก่น. 2553.
- [10] Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. Rural development participation : Concept and measures for project design implementation and evaluation. New York: Cornell University. 1977.
- [11] James, G. Community and Governance in the Washington D.C. Schools National Civic Review. From <http://cdnet3.car.chula.ac.th/hwweda/detail.msp>. 2000.